

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Яна Безпала,

старший інспектор відділу
кадрового забезпечення
Маріупольського міського управління
ГУ МВС України в Донецькій області

УДК 343.4(477)

Перешкодження законній професійній діяльності журналістів: тлумачення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 171 КК України

Статтею 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово, або в інший спосіб – на свій вибір. Вказані права гарантують кожному духовну та творчу свободу, яка знаходить своє втілення в гласному, безперешкодному висловлюванні ідей, думок, поглядів. В умовах збільшення кількості злочинних посягань на журналістів у сучасній Україні велике значення має вірне використання судами та правоохоронними органами законодавства, яке передбачає відповідальність за порушення трудових прав журналіста. Це, своєю чергою, потребує теоретичного усвідомлення положень законо-

давства про кримінальну відповідальність за перешкодження законній професійній діяльності журналістів. Зокрема, необхідним є точне розкриття терміна «перешкодження», який вживається в диспозиції ч. 1 ст. 171 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Дослідження проблем відповідальності за перешкодження законній професійній діяльності журналістів відображено у працях як вітчизняних, так і закордонних науковців: П. П. Андрушка, Р. В. Вереси, О. М. Готіна, О. І. Зінченко, О. В. Красильникової, С. Я. Лихової, М. І. Мельника та ін. Однак указані питання розглядалися у межах загального комплексу проблем реалізації положень розділу V Особливої частини КК України, де власне і розміщено згадану вище ст. 171 КК.

Метою цієї статті є уточнення терміна «перешкоджання», від остаточного розуміння якого залежить правильність кваліфікації правоохоронними органами злочинних посягань на журналістів.

Діяння, передбачене в ч. 1 ст. 171 КК України, описано у кримінальному законі словами: «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів». Конкретні діяння, вчинення яких є перешкоджанням, в законі не зазначено. Тому, на думку О. І. Зінченко, під перешкоджанням слід розуміти будь-які способи впливу на журналіста [1, с. 134]. Передусім це – примушування журналіста вчинити певні дії чи навпаки, відмовитися від їх учинення (зокрема, примушування до поширення певної інформації або відмови в її поширенні).

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ в редакції Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [2].

Отже, перешкоджання може полягати у штучному створенні різних перепон (обмежень, заборон) щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації окремим журналістом (журналістами) чи засобом масової інформації (далі – ЗМІ), який він (вони) представляють. Тобто, перешкоджанням законній діяльності журналістів, як стверджує П. П. Андрушко, мають уважатися діяння (дії чи бездіяльність), якими створюються перепони (обмеження, заборони) щодо реалізації журналістами наданих їм законом прав у провадженні професійної діяльності [3, с. 509].

Це може проявлятися, зокрема, в незаконному вилученні тиражу друкованої продукції, знятті передач з ефіру, недопущенні журналіста до участі у прес-конференції, необґрунтованій відмові від надання відповід-

ної інформації, безпідставній відмові журналісту в акредитації, позбавленні журналіста чи засобу масової інформації можливості скористатися переважним правом на одержання інформації, необґрунтованій відмові в задоволенні запиту щодо доступу до офіційних документів або в наданні письмової чи усної інформації, в порушенні права власності на інформацію, навмисному приховуванні інформації тощо.

Перешкоджання законній професійній діяльності означає позбавлення журналіста можливості виконувати свої професійні обов'язки і користуватися наданими йому повноваженнями щодо збирання інформації, а також створення умов, які істотно ускладнюють професійну діяльність. Професійна діяльність обмежується лише тією сферою, яка пов'язана з пошуком або розповсюдженням інформації, а також виконанням інших функцій журналіста [4].

Питання необхідності належного тлумачення терміна «перешкоджання» в розрізі положень ст. 171 КК України ще 2001 р. (після набрання чинності новим кримінальним законом) піднімав П. С. Берзін, який наголошував: «Основні проблеми полягають у відсутності однозначного тлумачення поняття «перешкоджання», яке повинно базуватися передусім на сукупності прав та обов'язків усіх працюючих в Україні журналістів. Тому юридична сторона перешкоджання полягає в порушенні законних прав журналіста під час виконання ним своїх службових обов'язків. Недотримання ж зазначених ознак перешкоджання призведе до неминучих порушень прав і свобод ЗМІ взагалі й журналістів зокрема» [5, с. 10]. Повністю підтримуючи цю тезу, зазначмо, що питання законності професійної діяльності журналістів є наріжним каменем у кваліфікації діянь за ст. 171 КК України, адже в чинному законодавстві відсутні чіткі критерії (вказівки), які визначали би конкретне коло прав та обов'язків журналістів.

Необхідно зазначити, що термін «перешкодження» нерідко вживається законодавцем у формулюванні об'єктивної сторони того чи того складу злочину. Аналізуючи механізм заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, Є. О. Фролов відокремлював перешкодження діяльності, можливість здійснення якої складає зміст соціальних відносин, як один із типових варіантів процесу посягання на соціальні відносини [6, с. 32].

Схожа форма здійснення посягання на охоронювані законом об'єкти використовується під час конструювання диспозицій й інших, окрім ст. 171 КК України, складів злочинів. При цьому слід зауважити, що зміст і значення такого «перешкодження» є дещо різним. Так, власне термін «перешкодження» використовується у статтях 157, 160, 170, 174, 180, 340, 341, 351, 363-1, 382 і 386 КК України.

При цьому у статтях 157, 160, 170, 174, 180, 340, 382, 386 КК України «перешкодження» виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, тобто виражає сутність суспільно небезпечного діяння. У складах злочинів, передбачених статтями 351 і 363-1 КК України, «перешкодження» розглядається як узагальнювальна категорія, тобто поміщена тільки у назві статті, а в диспозиціях статей описано конкретні способи вчинення згаданих злочинів.

Під час опису суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 341 КК України, законодавець використав термін «перешкодження» для позначення суб'єктивної сторони вчинюваного злочину – мети злочину – «з метою перешкодження нормальній роботі підприємств, установ, організацій». В окремих нормах (статті 243, 343, 344, 376 КК України) для опису мети вчинюваного злочину використано дуже близький за змістом термін «перешкодити».

Слід зауважити, що лише у двох складах злочинів – статті 180 і 340 КК

України – законодавець вказує на незаконність перешкодження, спонукаючи цим правозастосувача звертатися до інших нормативно-правових актів по додаткові роз'яснення.

Слід погодитися з твердженням О. О. Костенко про те, що ті роз'яснення терміна «перешкодження законній професійній діяльності журналістів», які наводяться в переважній більшості сучасних джерел кримінально-правової літератури, не повною мірою висвітлюють суть поняття «перешкодження», оскільки пояснюють його через термін «перепони», який не є ширшим, ніж термін «перешкоди» (пояснювальні терміни «обмеження», «заборони» хоч і входять у поняття «перепони», але не є досить чіткими та вичерпними для розуміння терміна «перешкодження») [7, с. 259].

М. І. Мельник вважає, що перешкодження може виразитися також у здійсненні цензури або втручанні у професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб [8, с. 465]. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII в редакції Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI цензурою визнається вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється, та/або накладення заборони чи перешкодження в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб [2]. Однак з указаного правила є винятки. По-перше, вимога попереднього узгодження тексту не є злочином, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або)

суміжних прав на неї. По-друге, не слід uważати злочинною заборону тиражування чи поширення певної інформації, коли така заборона накладається судом із дотриманням вимог чинного законодавства.

Як відомо, цензуру в Україні заборонено (ст. 15 Конституції України, ч. 2 ст. 309 Цивільного кодексу України). Чинне вітчизняне законодавство містить спеціальну заборону щодо втручання у формах, не передбачених нормативно-правовими актами України або договором, укладеним між засновником (співзасновниками) і редакцією засобу масової інформації, у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом інформації, що поширюється, з боку засновників (співзасновників) засобів масової інформації, органів державної влади або органів місцевого самоврядування, посадових осіб цих органів, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно значущої інформації, накладення заборони на показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування або їхніх посадових осіб. Забороняється створення будь-яких органів державної влади, установ, введення посад, на які покладаються повноваження щодо здійснення контролю за змістом інформації, що поширюється засобами масової інформації (ст. 2 «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ [9], ст. 5 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ в редакції Закону від 12 січня 2006 № 3317-ІV [10], ст. 2 Закону України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР [11], роз'яснення Міністерства юстиції України від 04.10.2011 р. «Правові засади діяльності журналістів в Україні» [12]).

Зазначене підтверджується й судовою практикою. Так, вироком Апо-

столівського районного суду Дніпропетровської області від 28 липня 2011 р. особу засуджено за ч. 1 ст. 171 КК України за таких обставин. Приблизно з 15 по 30 червня 2006 р. винна особа, працюючи на посаді голови Апостолівської районної ради, перебуваючи в своєму службовому кабінеті в будівлі Апостолівської районної ради, маючи умисел на обмеження свободи слова і думки журналістів, зокрема редактора КП «Редакція газети «Апостолівські новини», а також законній професійній діяльності цього підприємства в цілому, безпідставно, в категоричній формі, не маючи на те законних прав і повноважень, явно виходячи за межі своїх посадових повноважень і положень укладеного між Апостолівською районною радою та КП «Редакція газети «Апостолівські новини» договору, заборонила редактору газети публікацію різного роду матеріалів та статей без її відома, дозволу та рецензії, а також зажадала попереднього узгодження з нею надалі текстів матеріалів і статей, які готуються до публікації в газеті «Апостолівські новини» [13].

Крім названого вище, перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів може бути визнано безпідставне відкриття кримінального провадження щодо конкретного журналіста або за фактом журналістської діяльності, проведення перевірок контрольними та правоохоронними органами з метою унеможливити або істотно ускладнити діяльність засобу масової інформації, безпідставне вилучення документів, пов'язаних із діяльністю засобу масової інформації чи конкретного журналіста.

Примушування, як один із способів здійснення перешкоджання, може бути також поєднане із застосуванням психічного насильства: шантажу, погроз, залякування, або фізичного насильства до журналіста чи його близьких. Указане дає підстави Л. Костенко дійти висновку, що перешко-

джанням є протиправне створення перепон, обмежень, заборон щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації окремим журналістом, групою журналістів чи самим ЗМІ або інформаційним агентством, із використанням погроз, застосуванням фізичного насильства, обману, шантажу, підкупу тощо [14, с. 14].

З огляду на такі обставини О. М. Готін вважає, що насильство у вигляді побоїв, легких тілесних ушкоджень, погроза вбивством чи знищенням майна охоплюється складом злочину, передбаченим ст. 171 КК України. Більш тяжке насильство: заподіяння потерпілому умисних середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень, мордування, катування, незаконне позбавлення волі або викрадення потерпілого, свідомо незаконне затримання, привід або арешт, знищення належного потерпілому майна належить кваліфікувати за сукупністю складів злочинів, передбачених у ст. 171 КК України і тих статей Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність за вказані злочини [15, с. 113, 114].

Аналізуючи ці судження, О. І. Зінченко дійшла висновку про помилковість таких умовиводів, оскільки для норми, встановленої ст. 171 КК України, особливістю є те, що в ній як ознаки складу злочину не передбачено конкретних (вичерпних або можливих) способів учинення цього злочину (наприклад, не зазначено фізичного насильства чи погрози його застосування). Отже, це посягання не належить до складених насильницьких деліктів, в яких на визначення обсягу насильства може впливати розмір санкції, як це має місце, зокрема, в ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 161, ч. 2 ст. 162 КК України. А тому, якщо перешкоджання здійснювалося через погрозу вбивством, застосування фізичного насильства, знищення чи пошкодження майна, незаконне позбавлення волі, незаконне затримання

журналіста та іншим подібним чином, то такі дії не охоплюються ст. 171 КК України, і вчинене за наявності до того підстав потребує додаткової кваліфікації за статтями 121, 122, 125–127, 129, 194–196, 371 КК України [1, с. 135].

Вказаної вище позиції дотримується і слідчо-судова практика в Україні за кваліфікації діянь, пов'язаних із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів. Так, вироком Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 20 лютого 2013 р. особу засуджено за ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 125 КК України до покарання у вигляді штрафу в розмірі 850 грн за таких обставин. Відповідно до редакційного завдання телеканалу «Інтер» його працівники 15 серпня 2012 р. прибули за адресою для зняття відеорепортажу щодо незаконного утримання громадян в одному з домогосподарств села. Підійшовши ближче до подвір'я винного, на якому він перебував у той час, журналісти представились та запропонували йому надати відповідні коментарі щодо незаконного утримання в його домоволодінні громадян. Підсудний, усвідомлюючи, що перед ним є журналісти, почав кидати в них камінням, гумовим шлангом та ємністю з мастилом. У результаті цього одному з журналістів завдано легких тілесних ушкоджень, іншому – мастилом пошкоджено одяг і телекамеру [16].

Не утворюють складу розглядуваного злочину дії, які фактично хоч і перешкодили журналістові в його діяльності, але були вчинені на законних підставах (наприклад, припинення випуску друкованого засобу масової інформації за рішенням суду, позбавлення журналіста акредитації за перевищення ним своїх повноважень чи невиконання обов'язків) [14, с. 15]. Також не вважається протиправним примусом до поширення інформації вимога публікації передбачених законом обов'язкових повідомлень. Напри-

клад, редакція зобов'язана опублікувати безоплатно і в передбачений термін рішення суду, що набрало законної сили та містить вимогу про оприлюднення такого рішення через цей ЗМІ. Не є примусом до поширення інформації та не підпадає під ознаки аналізованого складу законна вимога громадянина до журналістів редакції спростувати відомості, які не відповідають дійсності, принижують його честь і гідність та які було поширено в цьому засобі масової інформації. Таке право мають також законні представники громадянина, якщо сам громадянин не має можливості вимагати спростування [4].

Не є кримінально караним і надання журналісту порад про доцільність чи недоцільність опублікування кон-

кретних матеріалів, що здійснюється за відсутності примусу до поширення або відмови від поширення певної інформації.

Підсумовуючи викладене, зауважмо, що питання належного тлумачення терміна «перешкоджання», на нашу думку, слід вирішувати на законодавчому рівні, тобто внесенням доповнень до чинної норми. Зокрема, пропонуємо доповнити положення ст. 171 КК України приміткою до вказаної статті у такій редакції: «Примітка. Під перешкоджанням у цій статті слід розуміти спрямовану на втручання у діяльність журналіста або групи журналістів поведінку винного з метою змусити вчинити або не допустити вчинення певних дій (бездіяльності) з їхнього боку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Зінченко О. І.* Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / Аналіз законодавства і судової практики : [монографія] / О. І. Зінченко. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с.
2. *Закон України* : Про інформацію від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ в редакції Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
3. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* : У 2 т. / П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Ф. Бантишев та ін. ; За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., переробл. та доп. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 1 – 964 с.
4. *Анисимов Ю.* Уголовная ответственность за воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналистов / Ю. Анисимов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.anisim.westportal.net. – (Заголовок з екрану).
5. *Берзин П. С.* Защита «истребителей танков» или юридические «гарантии» независимой деятельности отечественных журналистов / П. С. Берзин // Юридическая практика. – 2001. – № 46. – 14 ноября. – С. 9, 10.
6. *Фролов Е. А.* Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Е. А. Фролов. – Свердловск, 1971. – 54 с.
7. *Костенко О.* Деякі проблеми кримінально-правової охорони законної діяльності журналістів та прав авторів в Україні / О. Костенко // Право України. – 2010. – № 9. – С. 256–262.
8. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін. ; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2010 – 1288 с.
9. *Закон України* : Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

10. Закон України : Про телебачення і радіомовлення від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ в редакції Закону від 12 січня 2006 № 3317-IV // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

11. Закон України : Про інформаційні агентства від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.

12. *Правові засади діяльності журналістів в Україні* : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 4 жовтня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11>

13. *Вирок* Апостолівського районного суду Дніпропетровської області від 28 липня 2011 року у справі № 1-75/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17730059> (14.08.2013)

14. *Костенко Л.* Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності / Л. Костенко // Юридичний журнал. – 2008. – № 12. – С. 12–15.

15. *Готін О. М.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина : [навч. посібник] / О. М. Готін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. – 192 с.

16. *Вирок* Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 20 лютого 2013 року у справі № 1/130/24/2013, провадження № 130/52/13-кр [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29447962> (14.08.2013)

Безпала Я. С. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: тлумачення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 171 КК України

У статті аналізуються окремі проблеми кримінально-правової охорони законної професійної діяльності журналістів. Розглянуто теоретичні та практичні аспекти розуміння терміна «перешкоджання» у практиці правоохоронних органів. Запропоновано внести доповнення до положень ст. 171 КК України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, журналіст, об'єктивна сторона складу злочину, перешкоджання.

Безпала Я. С. Воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналистов: толкование объективной стороны состава преступления, предусмотренного частью 1 статьи 171 УК Украины

В статье анализируются отдельные проблемы уголовно-правовой охраны законной профессиональной деятельности журналистов. Рассмотрены теоретические и практические аспекты понимания термина «воспрепятствование» в практике правоохранительных органов. Предложено внести дополнения в положения ст. 171 УК Украины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, журналист, объективная сторона состава преступления, воспрепятствование.

Bezpara Y. Obstructing the legal professional activities of journalists: the interpretation of the objective side of the crime stated in the Part 1 of Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine

The article deals with some problems of criminal law protection of legal professional journalistic activities. Examined theoretical and practical aspects of the understanding of the term «obstruction» in the practice of law enforcement. The additions to the Art. 171 of the Criminal Code of Ukraine are proposed to amend.

Key words: criminal responsibility, the objective aspect of corpus delicti, journalist, obstruction.